

УДК 338:502
© 2015

**С.С. МАХЛИНЕЦЬ,
Н.С. КАМПОВ,**
старші викладачі

Х.А. ЛАНІ,
магістр

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ
ПРИРОДООХОРОННИХ
ТЕРИТОРІЙ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

*Мукачівський державний університет,
Україна
E-mail: hojsak@rambler.ru*

Доведено, що складовою стратегії розвитку природоохоронних територій Закарпатської області є їх збереження, розвиток, а також формування екологічної мережі Карпатського регіону в цілому. Запропоновано заходи організаційного й освітньо-екологічного характеру, які спрямовані на вдосконалення природоохоронної діяльності в усіх районах області.

***Ключові слова:** сталий розвиток, природоохоронні території, природно-заповідний фонд, екологічна мережа.*

Стратегія сталого розвитку регіону полягає у спрямуванні зусиль на збереження природних комплексів природоохоронних територій, забезпечення їх функціонування відповідно до законодавства України та норм міжнародного права стосовно діяльності природоохоронних територій, на використання біологічного і ландшафтного біорізноманіття, сталий розвиток територій, на збалансоване сільське господарство, лісництво, управління водоймами та басейнами річок, транспортом, інфраструктурою, а також на оцінку стану довкілля, моніторинг тощо.

Питання охорони природи і раціонального природокористування нині набуло особливого значення. Саме тому особлива увага приділяється створенню та розширенню природно-заповідних територій, що дозволяє запобігти чи послабити негативний вплив на навколишнє природне середовище.

Метою нашого дослідження було проаналізувати стан природоохоронних територій на Закарпатті, окреслити їх територіальні зміни, визначити перспективи розвитку.

Національна природоохоронна політика передбачає істотне покращення стану навколишнього природного середовища України, створення еколого-економічних передумов для сталого розвитку держави. Стабілізація екологічної ситуації та покращення довкілля у країні потребують широкомасштабних заходів, спрямованих на зменшення антропогенного впливу на природні ландшафти та попередження забруднення навколишнього середовища; примноження біорізноманіття природних екосистем і генофонду цінних представників флори і фауни; створення екологічної мережі, основою якої є території природно-заповідного фонду України.

Для реалізації державної політики розбудови природно-заповідного фонду України в Закарпатській області була розроблена "Програма перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі на 2006–2020 рр" [4, 5]. Програма передбачає забезпечення умов для збереження і розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) як національного надбання, подальшого науково обґрунтованого роз-

витку екологічної мережі на основі визнання її соціального, економічного та екологічного значення.

Заходи Програми спрямовані на збереження унікальних і типових ландшафтів, інших природних комплексів, біологічно-різноманіття, у тому числі генофонду рослинного і тваринного світу, підвищення ролі заповідних територій у розробці наукових основ раціонального природокористування та охорони природи, збереження і відновлення водойм, водно-болотних угідь, розвитку природознавчих наук, здійснення екомоніторингу довкілля, екологічне та патріотичне виховання громадян.

У Програмі заплановано розширення діючих та створення нових природоохоронних

об'єктів як загальнодержавного, так і місцевого значення:

- створення нових об'єктів і територій ПЗФ та розширення діючих об'єктів ПЗФ: НПП "Синевир" – 3 тис. га; Карпатського біосферного заповідника на 10 тис. га; Ужанського НПП на 10 тис. га;

- підготовка матеріалів зі створення об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення: НПП "Зачарований край" – 12,5 тис. га; з резервування НПП – "Ждимир" – до 21,6 тис. га, "Жденієвський" – до 10,0 тис. га, "Закарпатські Бескиди" – до 40,0 тис. га;

- створити РЛП "Притисянський" – до 20,0 тис. га та розширити існуючу мережу об'єктів, території ПЗФ місцевого значення у районах:

1. Динаміка структури природно-заповідного фонду Закарпатської області

Категорія території, об'єкт ПЗФ	2007 рік		2011 рік		Зміна території, га
	кількість, од.	площа, га	кількість, од.	площа, га	
Біосферні заповідники	1	53630,0	1	58035,8	+ 4405,8
Національні природні парки	2	79559,3	3	87964,3	+ 8405
Регіональні ландшафтні парки	1	6100	2	14961,9558	+ 8861,956
Заказники значення:					
загальнодержавного	19	9218,0*	19	9218,0*	0
місцевого	41	3373,7*	47	4810,8159*	+ 1437,1159
Пам'ятки природи значення:					
загальнодержавного	9	192,0*	9	192,0*	0
місцевого	328	387,85*	329	387,8516*	+ 0,0016
Заповідні урочища	9	881,3*	9	881,3*	0
Ботанічні сади загальнодержавного значення	1	86,414	1	86,414	0
Дендрологічні парки місцевого значення	4	37,9	4	37,9	0
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва значення:					
загальнодержавного	1	38	1	38,0	0
місцевого	31	130,46	31	134,712	+ 4,252
Разом:	447	153634,924*	456	176749,0493*	23114,13

* Тут і далі: площа об'єктів ПЗФ без дубляжу територій (розроблено авторами на основі джерела [1]).

• *Мукачівський* – підготовка пропозицій зі створення сезонних орнітологічних заказників [2];

• *Берегівський* – створення гідрологічних заказників “Бережське водосховище” (46,0 га), “Пісчаний кар’єр” (25,0 га), “Дийдовське водоймище” (75,0 га), “Мошньов” (15,0 га);

• *Міжгірський* – гідрологічні (1463 га), іхтіологічні (1134 га) заказники;

• *Воловецький* – створення лісового заказника “Темнатик” на площі 1215 га;

• *Великобerezнянський* – лісові заказники “Солянський” та “Тола Обуч” (37 га); ботанічний заказник “Борсучий” (1,0 га); гідрологічна пам’ятка природи “Щербанка” (1,5 га);

• *Виноградівський* – пам’ятка природи в урочищі “Великий ліс” (10,0 га); ботанічний заказник “Домбош” (4,0 га);

• *Ужгородський та м. Ужгород* – загальнозоологічний заказник по р. Уж [3];

• *Хустський* – геологічна пам’ятка природи “Скелі” (51 га);

• *Свалявський* – регіональний ландшафтний парк (6,5 тис. га);

• *Тячівський* – розширення територій пам’яток природи “Дуброви” і “Мочарки”, створення заказників ботанічного поблизу с. Нересниця (42 га) та лісового неподалік від с. Р.Поле (118 га).

Враховуючи положення Державної національної програми “Освіта. Україна

XXI ст.”, серед пріоритетних напрямів розвитку природоохоронних територій передбачається здійснення освітньо-екологічної діяльності. Заплановано будівництво музею природи Ужанського НПП, створення за кошти державного бюджету (Мінприроди України) еколого-освітнього центру “Школа в пралісах” на базі Ново-Стужицького ПНДВ в Ужанському НПП; відновлення музею лісу і сплаву на Чорній річці в НПП “Синевир”, створення еколого-освітнього центру “Букові праліси” в Угольському ПНДВ та оформлення експозицій в центрах “Музей нарцису” і “Центр Європи” Карпатського біосферного заповідника.

Програмою заплановано низку заходів з розвитку екологічного туризму, зі створення шкільних екологічних таборів, шкіл молодих екологів, експедицій, спрямованих на виховання молоді.

На початок 2012 року склад територій та об’єктів природно-заповідного фонду України, розташованих на території Закарпатської області суттєво змінився (табл. 1) [1, 5]. Створено НПП “Зачарований край”, РЛП “Притисянський”, лісові (“Темнатик” і “Тополина”), ботанічні (“Ардов”, “Сілаш”, “Егреш”), ентомологічний тимчасовий (“Жорнина”) заказники, ботанічну пам’ятку природи “Ясен Масарика”.

2. Розподіл заповідного фонду по районах Закарпатської області, га

Район	Природоохоронні території	Парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва
Берегівський	757,72	26,2
Великобerezнянський	39401,66	5,3
Воловецький	2719,4	0,8
Виноградівський	6276,81	12,7
Іршавський	9170,51	-
Міжгірський	44492,4	2,5
Мукачівський	1144,67	5,5
Рахівський	40367,41	7,4
Тячівський	18023,11	-
Ужгородський	6633,57	25

Проте деякі заплановані проекти так і не були реалізовані (значна їх частина за кошти місцевих бюджетів).

З огляду на наявні природоохоронні об'єкти, кожний район намагається не тільки розширити заповідні території, але й якомога ефективніше їх використати (табл. 2).

Наявність унікальних, подекуди єдиних в Європі, здебільшого природних ландшафтів, а також багатого біологічного і ландшафтного різноманіття з високою часткою заповідних територій (13,4 % від площі області) є значним резервом природи для регіону, країни і світу.

Висновки

У контексті стратегії розробки екологічної мережі в усіх районах Закарпатської області діють схеми екомережі і реалізуються завдання щодо її забезпечення.

Динаміка розвитку природоохоронних територій в області в цілому є позитивною, хоча залишаються невирішеними питання з формування екологічної мережі, яка найбільше відповідатиме вимогам

збалансованого розвитку та умовам Закарпаття. Екологічна мережа об'єднає всі об'єкти природно-заповідного фонду і забезпечить розвиток традиційних для цього регіону форм господарювання. У надзвичайно складних екологічних, економічних і соціальних умовах краю вона є найбільш реальною і економічно вигідною умовою переходу до сталого розвитку.

Бібліографія

1. Про стан навколишнього природного середовища Закарпатської області за 2011 р.: доповідь / Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області. – Ужгород, 2012.

2. Звіт про виконання природоохоронного заходу “Розробки проекту екомережі Закарпатської області (продовження робіт)”. Мукачівський район. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [zvut_mukachivsky http://yandex.ua/clck/jsreidir](http://zvut_mukachivsky.yandex.ua/clck/jsreidir)

3. Розробки проекту екомережі Закарпат-

ської області: звіт про виконання природоохоронного заходу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [zvut_uzhorodsky http://yandex.ua/clck/jsreidir](http://zvut_uzhorodsky.yandex.ua/clck/jsreidir)

4. Екологічний паспорт Закарпатської області – 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.carpathsa.gov.ua

5. Програма перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі в Закарпатській області на 2006–2020 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.search.ligazakon.ua

Рецензент – доктор біологічних наук,
професор **О.В. Жуков**